

Οι συμφορές του πολέμου

Ο συμφορές του πολέμου απασχόλησαν πάντοτε τη λογοτεχνία, όχι μόνο από την πλευρά του νικητή ή του νικημένου, αλλά και από την πλευρά εκείνων που, χωρίς να πολεμούν, υποφέρουν από τις καταστροφές του.

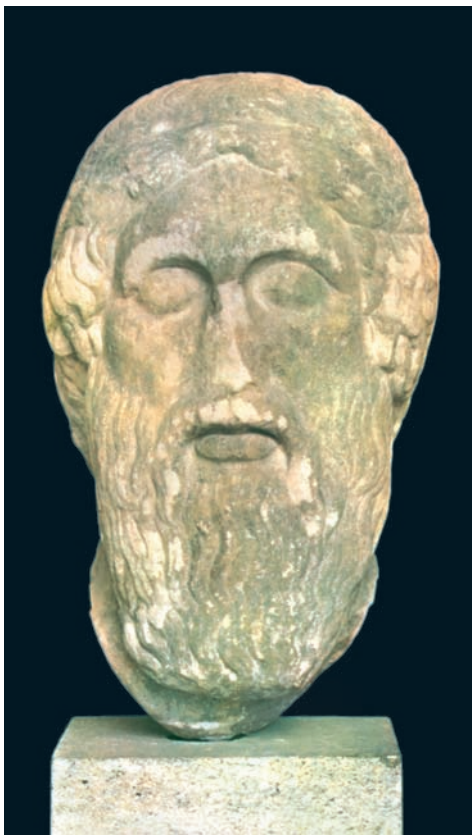
Ένας από τους πιο πολυσυζητημένους πολέμους της ιστορίας υπήρξε ο Τρωικός πόλεμος, όπου οι Αχαιοί και οι Τρώες πολεμούσαν για δέκα χρόνια. Σύμφωνα με τον μύθο, οι Αχαιοί ζητούσαν να πάρουν πίσω την Ελένη, τη γυναίκα του Μενέλαου, βασιλιά της Σπάρτης και αδερφού του Αγαμέμνονα, και να τιμωρήσουν την Τροία. Ηγεμόνας της πόλης ήταν ο Πρίαμος και γιοί του ο Έκτορας και ο Πάρις, που είχε κλέψει τη βασίλισσα της Σπάρτης. Σ' αυτόν τον μύθο οι άνθρωποι που έζησαν, ατενίζοντας τη θάλασσα του Αιγαίου, είδαν να επαναλαμβάνονται σε διαφορετικές εποχές δικά τους βιώματα από κατακτητές ή και από τις δικές τους διαμάχες με τους άλλους λαούς.

Η μοίρα των παιδιών σ' αυτόν τον πόλεμο απασχόλησε τους ποιητές, ήδη από την αρχαιότητα. Ο Όμηρος, ο Ευριπίδης, ο Σεφέρης ασχολούνται, ο καθένας με τους όρους της δικής του τέχνης, με το παιδί, την οικογένεια: γενικότερα με ένα κύκλο αξιών και σταθερότητας που καταστρέφονται ανεπανόρθωτα με τον πόλεμο. Η αναφορά στο δράμα των ανθρώπων γίνεται άλλοτε με τη ρεαλιστική περιγραφή του επικού στίχου, άλλοτε παίρνει τη μορφή του θρήνου για τον θάνατο ενός αγαπημένου προσώπου, μέσα στο πλαίσιο της τραγωδίας, κι άλλοτε, με τον τρόπο του Γιώργου Σεφέρη, ο λόγος κινείται από το ειδικό στο γενικό, έτσι ώστε η τραγωδία αυτή να μας αφορά όλους...

Ο Αστυάνακτας με τους γονείς του στην Ιλιάδα

Ο Έκτορας, σ' ένα διάλειμμα της πολιορκίας της Τροίας, έρχεται να συναντήσει την Ανδρομάχη. Αλλά εκείνη έχει ήδη βγει τρέχοντας από το παλάτι, για να τον υποδεχθεί· μαζί της έχει τον μικρό Αστυάνακτα. Αυτές είναι και οι τελευταίες τους οικογενειακές στιγμές. Ο Έκτορας, γεμάτος κατανόηση και τρυφερότητα, δέχεται τα παράπονα της γυναίκας του, που μαντεύει να πλησιάζει το τέλος του και μαζί η δική της σκλαβιά και του γιου της το αβέβαιο μέλλον...

Προτομή του Ομήρου, ρωμαϊκό αντίγραφο έργου του Ε' αιώνα π.Χ., Μόναχο, Γλυπτοθήκη

Στάθηκε αντίκρου του λοιπόν κι η βάγια από κοντά της.
τ' αθώο μωρό παιδί τους στην αγκαλιά κρατώντας, 400
του Έκτορα ακριβό γιο, τον όμοιο μ' αστέρι·
Σιαμάντριο ο Έκτορας, Αστυάνακτα οι άλλοι
τον έλεγαν, γιατί έσωζε ο Έκτορας την Τροία.
Σιωπηλά αχνογέλασε βλέποντας το παιδί του·
Η Ανδρομάχη στάθηκε από κοντά του δακρυσμένη, 405
το χέρι του έσφιξε, του μίλησε και είπε:
«Η ορμή σου το θάνατο, άμοιρε, θα φέρει·
το μωρό σου δε συμπονάς, την άμοιρη εμένα,
που χήρα γοργά θα μείνω· όλοι γοργά ορμώντας
πάνω σου θα σε σκοτώσουν· αν στερηθώ εσένα, 410
ν' ανοίξει η γη και να χωθώ καλύτερα για μένα.
Δεν έχω άλλη ζεστασιά, αν τώρα εσύ πεθάνεις,
μα βάσανα· και δε μου ζουν πατέρας και μητέρα.
[...]

Για μένα είσαι, Έκτορα, και μάνα και πατέρας 429
και αδερφός και δυνατός της κλίνης σύντροφός μου.
Έλα τώρα, σπλαχνίσου μας και μείνε εδώ στον πύργο,
το γιο μην κάνεις ορφανό και χήρα τη γυναίκα. 432
[...]

Ο λοφοσειστής Έκτορας της μίλησε έτσι τότε: 440
«Για όλα τούτα νοιάζομαι, γυναίκα, μα τους Τρώες,
τις μακρόπεπλες ντρέπομαι της χώρας μας γυναίκες
μακριά από τον πόλεμο σαν το δειλό να φύγω
και δεν το θέλει η καρδιά, γιατί έμαθα να είμαι
αντρείος και να πολεμώ ανάμεσα στους πρώτους, 445
τη φήμη του πατέρα μου κρατώντας, τη δική μου.

Μες στην ψυχή και μες στο νου αυτό το καλοξέρω:
 Θα έρθει η μοίρα να χαθεί η ιερή μας Τροία
 κι ο Πρίαμος ο δυνατός και όλος ο λαός του.
 Κι όμως, τόσο δε νοιάζομαι για τον καημό των Τρώων, 450
 για της Εκάβης τον καημό, του Πρίαμου του ρήγα,
 ούτε των αδερφών μου καν, που και πολλοί κι αντρείοι
 από τα χέρια των εχθρών θα κυλιστούν στη σκόνη,
 όσο για σένα, σαν κάποιος χαλκοαρματωμένος
 σιλαβώνοντάς σε πίσω του σε σέρνει δακρυσμένη· 455
 στο Άργος όντας σ' αργαλειό μιας ξένης θα υφαίνεις,
 άθελα απ' την Υπέρεια ή απ' τη Μεσσηίδα
 νερό θα φέρνεις, δυνατή θα σε βαραινεί ανάγκη·

[...]

Είπε κι αμέσως άνοιξε τα χέρια στο παιδί του· 466
 στης βάγιας της καλόζωστης τον κόρφο εκείνο όμως
 ξανάγειρε με κλάματα· τρώμαξε απ' του πατέρα
 τα χάλκινα τα όπλα του, την αλογίσια φούντα,
 σαν είδε πως του σάλευε κατάκορφα στο κράνος. 470
 Με την καρδιά τους γέλασαν πατέρας και μητέρα·
 τότε ο λαμπρός ο Έκτορας έβγαλε από το κεφάλι
 το κράνος και ολόλαμπρο το άφησε στο χώμα.

Το γιο του πήρε, φίλησε, τον έπαιξε στα χέρια,
 κι έτσι τότε στους θεούς, στο Δία προσευχόταν: 475
 «Δία κι οι υπόλοιποι θεοί, δώστε να γίνει ο γιος μου,
 όπως κι εγώ ξεχωριστός ανάμεσα στους Τρώες,
 άντρας τρανός και δυνατά στην Τροία ν' αρχηγέψει·
 και κάποτε κάποιος να πει: - Πιο καλός είναι τούτος
 απ' το γονιό του -, σαν τον δει να γυρνά απ' τη μάχη 480
 με κούρσα σκοτωμένου εχθρού, και να χαρεί η μάνα.»

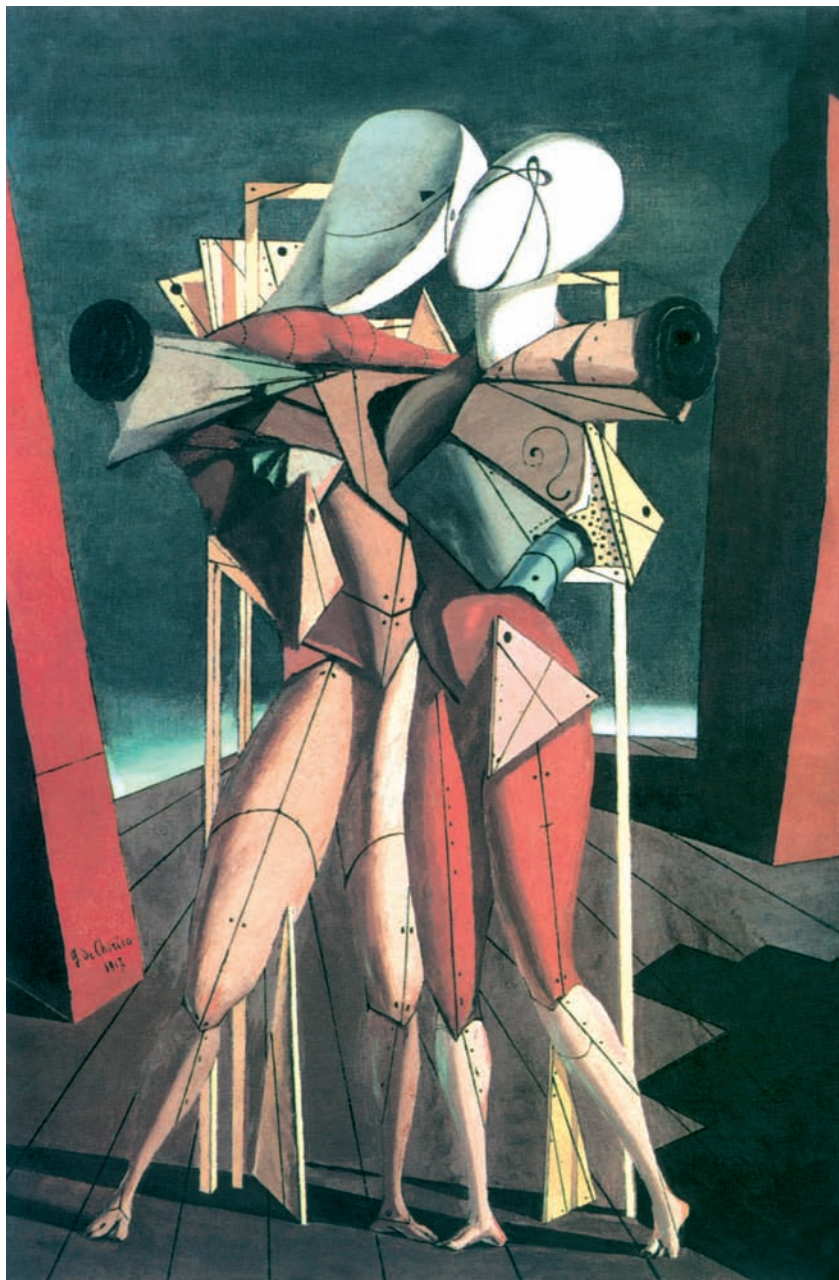
Έδωσε στη γυναίκα το παιδί τους·
 στο μυρωδάτο κόρφο της το δέχτηκε εκείνη
 δακρυογελώντας· πόνεσε, καθώς την είδε εκείνος,
 με το χέρι τη χάιδεψε, της μίλησε και είπε: 485
 «Άμοιρη, μην πικραίνεσαι μες στην ψυχή σου τόσο·
 κανείς, πέρα απ' τη μοίρα του κανείς μας δεν ξεφεύγει,
 ούτε καλός ούτε κακός, σαν γεννηθεί στον κόσμο.

Πάνε τώρα στο σπίτι μας, κοίταξε τις δουλειές σου ... ». 490

Ο Αστυάνακτας φοβάται τον πατέρα του Έκτορα και κρύβεται στον κόρφο της βάγιας. Πίνακας του J.W. Tischbein, Oldenburg, Εθνικό Μουσείο, 1812

Ντε Κίρικο. Έκτορας και Ανδρομάχη

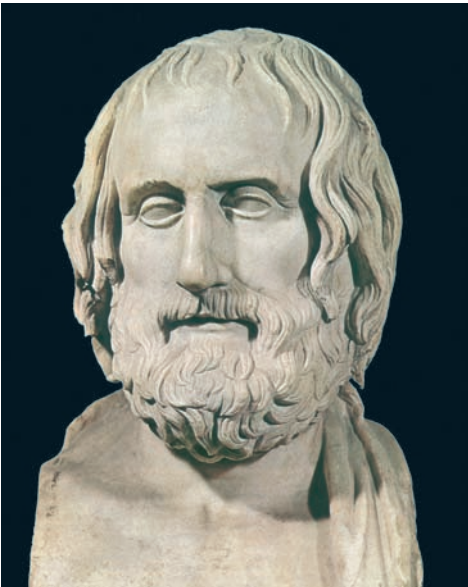
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Αφού διαβάσετε τα αποσπάσματα από την *Ιλιάδα*, βρείτε πού μιλάει ο Έκτορας, πού η Ανδρομάχη και πού ο ποιητής· στη συνέχεια, μοιράστε τους ρόλους σε τρεις συμμαθητές σας και, με βάση το κείμενο, δώστε τους οδηγίες, πώς θα παίξουν τη σκηνή.
2. Βρείτε ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στον Έκτορα της *Ιλιάδας* και τον Έκτορα του Σεφέρη.
3. Σε ποιους στίχους της *Ιλιάδας*, νομίζετε πως στηρίχτηκε ο Σεφέρης, για να φτιάξει το ποίημα «Αστυάναξ»;
4. Πώς εκφράζεται η στοργή του Έκτορα για το γιο του σ' αυτά τα δυο κείμενα;
5. Ποιοι στίχοι της τραγωδίας μας βοηθούν να καταλάβουμε καλύτερα την «πλούσια τάξη», για την οποία κάνει λόγο ο Έκτορας στον «Αστυάνακτα» του Σεφέρη;

Ανάμεσα στη ζωή και στο θάνατο

Οι Έλληνες πήραν την Τροία ακολουθώντας το σχέδιο του Οδυσσέα. Ο περισσότερος στρατός έφυγε από την πεδιάδα της Τροίας -τάχα μου πως τέλειωσε η πολιορκία- και κρύφτηκε στο κοντινό νησί, την Τένεδο. Κάτω από τα τείχη της πόλης άφησαν δώρο στην Αθηνά, για το καλό τους ταξίδι, τον Δούρειο Ίππο· το πελώριο ξύλινο άλογο, όπου, όμως, κρύβονταν μερικοί Αχαιοί πολεμιστές. Οι Τρώες το ανέβασαν στον ναό της Αθηνάς, αφού έριξαν ένα κομμάτι από το τείχος, για να το περάσουν. Το βράδυ κοιμήθηκαν ήσυχοι πια, ύστερα από τόσα χρόνια πολέμου. Τότε βγαίνουν από τον Δούρειο Ίππο ο Οδυσσέας, ο Νεοπτόλεμος, ο Αίας ο Λοκρός και άλλοι καλά οπλισμένοι Έλληνες· η σφαγή αρχίζει. Από το απέναντι νησί ξεκινά πάλι ο στρατός, που εύκολα πια μπαίνει στην Τροία. Ο Νεοπτόλεμος σκοτώνει τον Πρίαμο, ο μικρός Αστυάνακτας γκρεμίζεται από τα τείχη, η Ανδρομάχη σέρνεται σκιάβα στα πλοία των Αχαιών και η Εκάβη, τραγική φιγούρα της Τροίας, γριά πια και αδύναμη, μοιρολογά τον νεκρό εγγονό της· πάνω του είχε στηρίζει, όπως είδαμε, όλη η οικογένεια τις ελπίδες της...

Το μοιρολόι της γιαγιάς Εκάβης

Ρωμαϊκό αντίγραφο προτομής του Ευριπίδη

[...]

Σκληρός σε βρήκε θάνατος, γλυκό μου.

Για την πατρίδα αν έπεφτες στη μάχη,

αφού τα νιάτα πρώτα θα χαιρόσουν,

το γάμο, την ισόθεη βασιλεία,

1405

θα σε καλοτυχίζανε, αν υπάρχει

σ' αυτά καλοτυχιά. Τώρα όλα τούτα

τα 'χες, μα δεν τα χάρηκες, παιδί μου.

Ω τα προγονικά σου κάστρα, το έργο

1410

του Φοίβου, πώς σου κάμαν το κεφάλι!

Με τα φιλιά τα σιέπαζε η μανούλα

και τα μαλλάκια σου 'σιαχνε, και τώρα

ο φόνος – πώς να πω τη φριχτή λέξη;

.....

Πώς μοιάζετε με του 'Εχτορα, εσείς χέρια·

τώρα νεκρά, παράλυτα μπροστά μου.

Γλυκό μου στόμα εσύ, που 'ξερες τόσα

περήφανα λογάνια, εχάθης, κι ήταν

φέματ' αυτά που μου 'λεγες στο στρώμα,

1420

όταν κοντά μου ερχόσουν. «Κυρούλα,»

φώναζες, «σαν πεθάνεις, για τιμή σου

Παράσταση παιδιού που κυλάει τη ρόδα του

θα κόψω τα μαλλιά μου, στην κηδεία
θα φέρω και τους φίλους μου, με λόγια
θα σ' αποχαιρετήσω πονεμένα.» 1425

Κι αντίς, εγώ σε θάβω, γιε μου,
έρμη κι από παιδιά κι από πατρίδα.
Δε θα κοιμάσαι πια στην αγκαλιά μου,
πάνε τα χάδια κι οι έγνοιες μου για σένα. 1430

[...]

Κληρονομιά απ' τον κύρη σου δεν πήρες,
τη χάλκινη του ασπίδα μόνο θα 'χεις, 1435
που μέσα θα σε θάψουνε. – Ω ασπίδα,
που φύλαες τ' άξιο μπράτσο του Έχτορά μου,
τον αντρειωμένο σου έχασες αφέντη.

[...]

Τρέξτε κι απ' τα στολίδια που μας μένουν
φέρτε για το νεκρό· 1445

η περίστασή μας
για πράγματα μεγάλα πια δεν είναι·
φτωχό μου, θα σου δώσω εκείνα που έχω.
Όποιος την ευτυχία του καμαρώνει
σαν κάτι απαρασάλευτο, είν' ανόητος· 1450
σαν τον τρελό τον άνθρωπο και η τύχη
ιδιότροπη πηδά απ' τη μια στην άλλη,
δε μένει πάντα σε έναν η ευτυχία.

[...]

Ευριπίδης, *Τρωάδες*

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Πότε θα είχε νόημα, κατά τη γνώμη της Εκάβης, ο θάνατος του Αστυάνακτα;
2. Ποια τύχη συνδέει τον Αστυάνακτα με το τρωικό κάστρο και ποια με την ασπίδα του πατέρα του; Ποιος είναι ο ρόλος του κάστρου σε μια αρχαία πόλη και ποιος ο ρόλος της ασπίδας για τον αρχαίο πολεμιστή;

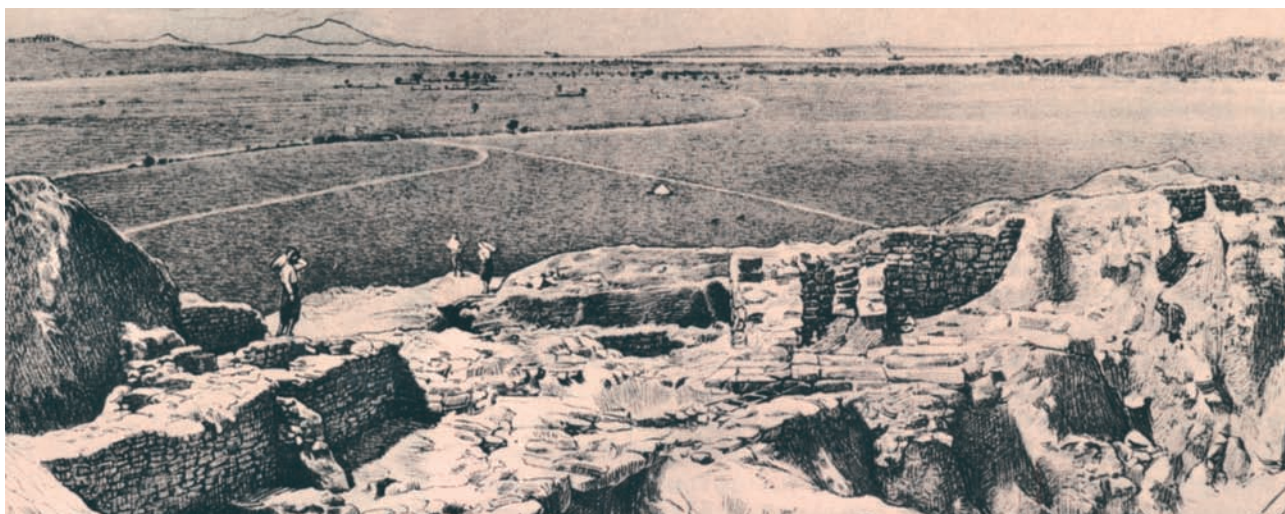

Μια ανάσα ειρήνης σε καιρό πολέμου...

Η λογοτεχνία κατέγραψε πάντοτε με ιδιαίτερη ευαισθησία τις συμφορές που φέρνει ο πόλεμος. Ένας από τους πιο πολύχρονους πολέμους στην ιστορία του ανθρώπου υπήρξε ο Τρωικός πόλεμος, όπου οι Αχαιοί και οι Τρώες πολεμούσαν δέκα χρόνια. Σύμφωνα με τον μύθο, οι Αχαιοί ζητούσαν να πάρουν πίσω την Ελένη, τη γυναίκα του Μενέλαου, βασιλιά της Σπάρτης και αδερφού του Αγαμέμνονα, και να τιμωρήσουν την Τροία. Ηγεμόνας της πόλης ήταν ο Πρίαμος και γιοί του ο Έκτορας και ο Πάρις, που είχε κλέψει τη βασίλισσα της Σπάρτης. Σ' αυτόν τον μύθο οι άνθρωποι που έζησαν, ατενίζοντας τη θάλασσα του Αιγαίου, είδαν να επαναλαμβάνονται σε διαφορετικές εποχές δικά τους βιώματα από κατακτητές ή και από τις δικές τους διαμάχες τους με τους άλλους λαούς.

Η Ιλιάδα βασίζεται σ' αυτόν τον μύθο, και είναι το πρώτο λογοτεχνικό κείμενο, όπου ισχυροί και ανίσχυροι, κατακτητές και κατακτημένοι ζουν την τραγικότητα του πολέμου, σαν να είναι παγιδευμένοι στην ίδια μοίρα. Οι άγριες μονομαχίες, η κούραση και οι αρρώστιες των πολεμιστών, η οργή ή η συμπάθεια των θεών, οι φιλονικίες των αρχηγών, η αγωνία και η ανασφάλεια των πολιορκημένων, η οδύνη από το χαμό των αγαπημένων προσώπων κυριαρχούν σ' αυτό το έπος του Ομήρου· ανάμεσά τους οι σπάνιες σκηές της καθημερινότητας, όπως είναι η ζωή των παιδιών κοντά στους γονείς τους, περιγράφονται από έναν αφηγητή που προσέχει την κάθε λεπτομέρεια στις κινήσεις και τους λόγους των προσώπων, θέλοντας έτσι να συγκρατήσει τη δύναμή τους σαν μια βαθιά ανάσα ζωής. Παράδειγμα η συνάντηση του Έκτορα με την Ανδρομάχη, τη γυναίκα του, που έχει κοντά της και τον μικρό Αστυάνακτα, τον γιο τους...

Η αρχαία και η νέα ελληνική ποίηση, αλλά και η ευρωπαϊκή, βασίστηκαν σε πρόσωπα και καταστάσεις του μύθου του Τρωικού πολέμου, για να πουν τη δική τους την ιστορία και τον προβληματισμό τους γύρω από τα διαχρονικά και πανανθρώπινα προβλήματα που αφηγείται αυτός ο μύθος. Ο Γιώργος Σεφέρης, ιδιαίτερα, είδε στον μύθο του Τρωικού Πολέμου και τη δική του προσωπική ιστορία, όταν μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή το 1922 χάθηκε οριστικά ο τόπος των παιδιών του χρόνων. Στο ποίημά του «Αστυάναξ», το δέκατο έβδομο της ποιητικής σύνθεσης «Μυθιστόρημα» (1935), ο Έκτορας δίνει συμβουλές στη γυναίκα του την Ανδρομάχη για την ανατροφή του παιδιού τους.

Αστυάναξ

Γιάννης Μόραλης, Ζωγραφικά σχόλια στα Ποιήματα του Γιώργου Σεφέρη

Τώρα που θα φύγεις πάρε μαζί σου και το παιδί
που είδε το φως κάτω από κείνο το πλατάνι,
μια μέρα που αντηχούσαν σάλπιγγες κι έλαμπαν όπλα
και τ' άλλα ιδρωμένα σκύβανε ν' αγγίζουν
την πράσινη επιφάνεια του νερού
στη γούρνα με τα υγρά τους τα ρουθούνια.

Οι ελιές με τις ρυτίδες των γονιών μας
τα βράχια με τη γνώση των γονιών μας
και το αίμα του αδερφού μας ζωντανό στο χώμα
ήτανε μια γερή χαρά μια πλούσια τάξη
για τις ψυχές που γνώριζαν την προσευχή τους.

Τώρα που θα φύγεις, τώρα που η μέρα της πληρωμής
χαράζει, τώρα που κανείς δεν ξέρει
ποιον θα σκοτώσει και πώς θα τελειώσει,
πάρε μαζί σου το παιδί που είδε το φως
κάτω απ' τα φύλλα εκείνου του πλατάνου
και μάθε του να μελετά τα δέντρα.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιες εικόνες του ποιήματος θυμίζουν τον ευτυχισμένο κόσμο, όπου έζησαν ο Έκτορας και η Ανδρομάχη;
2. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά αυτού του κόσμου;
3. Πώς περιγράφεται μέσα στο ποίημα η σχέση του ανθρώπου με τη φύση;
4. Αφού βρείτε τους στίχους μέσα στο ποίημα, όπου γίνεται λόγος για τη γνώση και την προσευχή των ανθρώπων να απαντήσετε στις εξής ερωτήσεις: α) Ποιο είναι το περιεχόμενο αυτής της γνώσης και μέσα σε ποιον κόσμο αποκτήθηκε; β) Τι φαίνεται να ζητούσε στην προσευχή του ο άνθρωπος στον κόσμο του Έκτορα;
5. Ποιοι στίχοι εκφράζουν την ανησυχία του Έκτορα για το μέλλον;
6. Οι σημασίες του ρήματος *μελετώ* είναι οι ακόλουθες: α) ασχολούμαι με τη μελέτη, διαβάζω, προσεκτικά και προσπαθώ να καταλάβω. β) εξετάζω λεπτομερειακά. γ) μιλώ για κάποιον ή για κάτι το(ν) αναφέρω ή το(ν) σκέφτομαι. Ποια σημασία, κατά τη γνώμη σας, ταιριάζει στον τελευταίο στίχο του ποιήματος; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
7. Με ποια λόγια νομίζετε ότι αποχαιρέτησε, ύστερα απ' όλα αυτά, η Ανδρομάχη τον Έκτορα.
8. Βρείτε στίχους του ποιήματος που εξακολουθούν να είναι επίκαιροι.